

ԳՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

«Բայց մեր ամենեցուն բացառ երեսօք զփառսն Տեառն
իբրև ընդ հայելի տեսեալ ի նոյն պատկեր նորոգիմք
փառաց ի փառս, որպէս եւ ի Տեառն Հոգւոյ»
(Բ. Կորնթ. Գ. 18):

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ հրատարակչական բաժնի նախաձեռնութեամբ հրատարակուեց մի նոր արժէքաւոր երկ եւս՝ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցի հայրապետի (1858–1865 թթ.) «Հայելի աստուածային շնորհաց»¹ աշխատութեան աշխարհաբար փոխադրութիւնը:

Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին (Չուհաճեան) եղել է իր ժամանակի նշանաւոր եւ պատրաստուած հոգեւոր գործիչներից, ունեցել է աստուածաբանական բազմակողմանի գիտելիքներ: Կ. Պոլսի ժամանակի պատրիարք Ստեփան Աղաւնու յանձնարարութեամբ համագործակցել է Գրիգոր Փէշտիմալճեանի հետ եւ 1834 թ. հրատարակել «Յայսմաւուրք» մեծածաւալ ու արժէքաւոր ժողովածուն: Մատթէոս Ա. Չուհաճեանը 1844–1848 թթ. եղել է Կ. Պոլսի պատրիարք: Նա եւ պատրիարքութեան, եւ կաթողիկոսութեան տարիներին Հայ Եկեղեցու դաւանաբանական ու ծիսապաշտամունքային սկզբունքների ջերմեռանդ պաշտպանն է եղել: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին հետեւողական պայքար է մղել բողոքականների ու Հռոմի Կաթողիկ Եկեղեցու հեռահար նկրտումների դէմ: Նրա գրչին են պատկանում կրօնագիտական եւ աստուածաբանական մէկ տասնեակից աւելի աշխատութիւններ: Այսպէս՝ «Խորհրդածութիւն շնորհաց եւ նշանաց եւ խորհրդոց քրիստոնէական սուրբ Եկեղեցւոյ» (1842 թ.) երկում Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին ներկայացրել է քրիստոնէական դաւանանքի ընդհանուր սկզբունքները, մեկնել ու բացատրել Հայ Եկեղեցու դաւանաբանութիւնը՝ բազմաթիւ վկայութիւններով հիմնաւորելով, որ մեր Եկեղեցին անաղարտ եւ անփոփոխ է

¹ Տ. ՄԱՏԹԷՈՍ Ա. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԵՑԻ, Հայելի աստուածային շնորհաց, աշխարհաբար փոխադր.՝ Լիլիթ Յակոբեանի, խմբ.՝ Շահէ ծ. վրդ. Անանեան, Ս. Էջմիածին, 2019, 232 էջ (սոյն աշխատասիրութիւնից մէջբերումների էջերը կը նշուեն բնագրում՝ փակագծի մէջ):

պահել առաքելական դ վարդապետությունն ու սրբազան Ասանդությունը: «Հանդիսարան ուղղափառության Հայոց Եկեղեցու» աշխատությունը (1854 թ.) մեր առաքելահաստատ Եկեղեցու ուղղադավանության հիմնադրումն ու ջատագովությունն է՝ ի պատասխան պապականության եւ Մխիթարեան որոշ հայրերի, որոնք ամէն կերպ փորձում էին Հայ Եկեղեցու վերաբերեալ խեղուած պատկերացումներ սերմանել:

Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին է հեղինակը նաեւ «Բարի մարդ եւ բարի քրիստոնեայ», «Ներածություն աստուածաբանական գիտելեաց», «Դիտողություն ճշմարտության Սուրբ Աւետարանին Յիսուսի Քրիստոսի», «Առաջնորդ լուսաշաւիղ ճանապարհին յաւիտենական կենաց....» արժէքաւոր երկերի:

Նրա «Հայելի աստուածային շնորհաց» երկը հայ աստուածաբանական մատենագրության գոհարներից է: Կարծում ենք՝ այս աշխատության աշխարհաբար փոխադրության հրատարակումը կարեւոր աւանդ է, քանզի հնարաւորութիւն է ընծեռում ընթերցողների առաւել լայն շրջանակի ծանօթանալու Հայոց հայրապետի աստուածաբանական մտքին, ինքնատիպ դիտարկումներին, վերլուծություններին եւ մօտեցումներին:

Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցու այս երկն իրաւամբ մի զարմանահրաշ հայելի է, որտեղ արտացոլուած են Հայոց հայրապետի անսասան հաւատն ու աստուածաբանական համապարփակ գիտելիքները: Աշխատության մէջ առկայ են բազմաթիւ մէջբերումներ, քաղուածքներ, յղումներ ոչ միայն հայոց վարդապետների ու եկեղեցական հայրերի, այլ նաեւ Ընդհանրական Եկեղեցու նշանաւոր հոգեւոր գործիչների, մատենագիրների եւ աստուածաբանների աշխատություններից, գրուածքներից ու թղթերից: Սոյն հանգամանքը մէկ անգամ եւս հաստատում է, որ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին քաջածանօթ է եղել Եկեղեցու պատմությանը, հայրաբանական գրականությանն ու աստուածաբանական մատենագրությանը՝ իր համակողմանի գիտելիքներն ու կարողությունները ծառայեցնելով ի նպաստ Հայ Եկեղեցու զօրացման:

Գրաբար բնագրի փոխադրողը՝ Լիլիթ Յակոբեանը, իր աշխատանքը կատարել է ամենայն բարեխղճութեամբ՝ անփոփոխ պահելով գրքի կառուցուածքային բաժանումները, տալով համապատասխան ծանօթագրություններ:

Գիրքը բաղկացած է երեք պրակից եւ 28 գլխից՝ ինչպէս բնագրում: Առաջին պրակը վերնագրուած է «Աստուածաշունչ Սուրբ Գիրքն իբրեւ

աստուածային բազմապատիկ շնորհների հայելի»։ Այս հատուածում հեղինակը, եկեղեցական նշանաւոր հայրերի երկասիրութիւններից մէջբերումներ ու քաղուածքներ ներկայացնելով, մէկ անգամ եւս արժեւորում է Աստուածաշունչ մատեանը՝ այն համարելով աստուածային բազում շնորհների ու գիտելիքների սքանչելի հայելի։ Հայոց հայրապետն ընդգծում է, որ ոչ բոլորը կարող են ճշմարտապէս ընկալել, վերլուծել եւ միւսներին փոխանցել աստուածային առատազեղ շնորհների հոգեզարդ պերճութիւնը։ Անսասան հաւատն է մարդուն մօտեցնում Աստծուն. նա պարգեւատրում է աստուածատուր շնորհներով, հայրական սիրով եւ ողորմածութեամբ, քանզի «...զամենայն ինչ հմարաւոր է այնմ, որ հաւատայն»²։ Մենք՝ քրիստոնեաներս, պէտք է աղօթենք մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսին, որ ճշմարիտ հաւատքի լոյսը մշտավառ պահի մեր հոգում, ու որեւէ խաւար մոլորութիւն չկուրացնի մեր մտքի տեսողութիւնը։ Այս մասին Հայաստանեայց Եկեղեցու ժամագրքում ասւում է. «Լուսաւոր եւ սուրբ պահեսցէ զմիտս մեր, զի մի՛ երբէք խաբիցում մեք ի մեղաց եւ ի ցանկութենէ աշխարհի։ Այլ արժանի եղիցում պահել զպատուիրանս նորա, առնուլ զպսակս լուսոյ...»³։ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին այստեղ վկայաբերում է նաեւ Խոսրով Անձեւացու խօսքերը, ըստ որոնց՝ սատանայի հրեղէն նետերը խաւարամիտների վրայ են ազդում, իսկ լուսաւորեալների վրայ չեն ներգործում, քանզի արդար Արեգակի ծագմամբ է պայծառանում վերջիններիս միտքը⁴։

Ճշմարիտ հաւատքին վերաբերող հատուածում բազմաթիւ մէջբերումներ են առկայ Գրիգոր Աստուածաբանի, Յովհան Ոսկեբերանի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, Յովհան Ծործորեցու, Ներսէս Շնորհալու երկասիրութիւններից եւ գրուածքներից։ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին իր գիտարկումներն ու վերլուծութիւնները հաստատում է սուրբգրային համապատասխան յղումներով։ Հատուածներ են քաղուած նաեւ ԺԲ. դարի մատենագիր, հայ մատենագրութեան կիլիկեան դպրոցի նշանակալի ներկայացուցիչ Սարգիս վարդապետ Շնորհալու «Գիրք մեկնութեան եօթն թղթոցն Կաթողիկէից»⁵ արժէքաւոր աշխատութիւնից։

Առաջին պրակի Բ. գլխում եկեղեցական հայրերի տարբեր երկերից քաղուածքներով եւ սուրբգրային մէջբերումներով հիմնաւորում է, որ աստուածային շնորհների լոյսը մշտապէս արթուն է պահում մարդու

² Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻ, Մատեան ողբերգութեան, Ս. Էջմիածին, 2018, Բան Ժ., էջ 58:

³ «Ժամագիրք Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ», Ս. Էջմիածին, 2016, էջ 166:

⁴ Տէն ԽՈՍՐՈՎ ԱՆԶԵԱՅԻ, Գիրք որ կոչի մեկնութիւն աղօթից, Կ. Պօլիս, 1730, էջ 137:

⁵ Տէն ՍԱՐԳԻՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Գիրք մեկնութեան եօթն թղթոցն Կաթողիկէից, Կ. Պօլիս, 1743:

խիղճը՝ ճշմարիտ հաւատի հետ մէկտեղ ունենալու նաեւ առաքինութիւն (էջ 28): Քրիստոնեան բարի եւ աստուածահաճ գործերով պէտք է արթուն պահի խիղճը, որպէսզի իր հոգում ճշմարիտ հաւատի լոյսի լապտերը: Եւ իսկապէս, եթէ մարդն ունի անբարոյ վարք կամ հետեւում է տարաբնոյթ մոլութիւնների ու ցանկութիւնների, արհամարհում է աստուածային լուսաշաւիղ խօսքը եւ Սուրբ Գրքի աւանդութիւնը, չի զգուշանում սատանայի հոգեկործան ու մտախաբ հրամաններից, չի խորշում շար գործերից, ապա նրա հոգում եւ մտքում խամրում ու մարում է իբրեւ պարզեւ ստացուած աստուածային լոյսը: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին իր վարդապետութեան հիմնաւորման համար մէջ է բերում Հայոց առաջին հայրապետ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին վերագրուած «Յաճախապատում ճառերից»⁶ հատուածներ: Ըստ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի՝ մարդն օժտուած է աստուածաշնորհ զօրութեամբ՝ անձնիշխան կամքով, նա ինքն է ընտրում եւ որոշում մնալ Տիրոջ սիրոյ մէջ, պահել Նրա պատուիրանները, թէ հեռանալով Նրանից՝ ընկնել շարիքի յորձանուտն ու կործանուել: Նոյնպէս եւ երկնային զօրքերն իրենց անձնիշխան կամքով կարող են մնալ Արարչի կամքին ենթակայ կամ ուրանալ եւ հեռանալ Նրանից:

Ուշագրաւ է, որ իր աստուածաբանական մտքերն արտայայտելուց անմիջապէս յետոյ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին վկայակոչում է Ս. Գրիգոր Նարեկացու «Մատեան ողբերգութեան» կոթողային երկասիրութիւնից մի հատուած՝ կարծես այդպիսով առաւել զօրեղ ու համոզիչ դարձնելով իր խօսքը: Կառուցուածքային նշեալ առանձնայատկութեամբ է առաջնորդուել նաեւ Լիլիթ Յակոբեանը, ուստի «Հայելի աստուածային շնորհաց» երկի աշխարհաբար տարբերակի գլուխների մեծ մասը, գրաբար բնագրի համապատասխանութեամբ, ամփոփուում եւ աւարտում է Ս. Գրիգոր Նարեկացու սրտառու աղօթքներով: Գիրքն ընթերցելիս անմիջապէս ակնառու է դառնում Հայոց հայրապետի առանձնայատկ վերաբերմունքը Ս. Գրիգոր Նարեկացու եւ նրա երկասիրութեան նկատմամբ: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին մէկ անգամ եւս արժեւորում ու կարեւորում է Տիեզերական վարդապետի դերակատարումը Հայ Եկեղեցու կեանքում, ընդգծում նրա հանճարեղութիւնը՝ իր ասելիքը մշտապէս հաւաստելով նրա՝ հոգին դարմանող աղօթքներով:

Աշխատութեան յաջորդ մասում խօսւում է Աստուածաշունչ մատեանի՝ իբրեւ հոգեւոր հայելու մասին: Անդրադառնալով Յովհան Ոսկեբերանի

⁶ Տե՛ս «Սրբոյ հօրն մերոյ երանելոյն Գրիգորի Լուսաւորչի Յաճախապատում ճառք լուսաւորք», Ս. էջմիածին, էջ 1894:

խօսքերին՝ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին նշում է, որ Հին ու Նոր կտակարանների ստուգապատում եւ անշեղ մեկնութիւնն ինքնին մի իւրայատուկ հոգեւոր հայելի է: Խոնարհութեամբ եւ աներկբայ հաւատով ընթերցելով Սուրբ Գիրքը՝ քրիստոնեան իր մտքի իմացական սահմանափակ կարողութեամբ բացայայտում է աստուածային ճշմարտութիւնը, ականջալուր է լինում Տիրոջ խօսքերին, ճանաչում Նրա սքանչելի զօրութիւնը, հայրական սէրն ու գթառատութիւնը: Ինչպէս քարոզում էր Պօղոս առաքեալը՝ երկրային կեանքի ընթացքում, երբ առաջնորդում ենք ուղղափառ հաւատքի անստուեր լոյսով, իբրեւ անբիծ հայելու մէջ տեսնում ենք Աստուածաշունչ մատեանը, որի միջոցով ճանաչում ենք մեր Արարչին, բացայայտում Նրա անսահման զօրութիւնն ու փառքը: Իսկ Հայոց հայրապետը գրում է, որ երբ արժանանանք երկնային արքայութեանը, այդժամ իրապէս կը տեսնենք աստուածային փառքը՝ վայելելով յաւիտենական կեանքը: Երանելի են նրանք, որոնք զգուշանում են՝ չընկնելու մեղքերի որոգայթն ու չդառնալու բանսարկուի շարութեան որսը, այլ ազատ կամքով եւ արթուն մտօք ընտրում են աստուածահաճ կեանքն ու կենցաղը: Այսինքն՝ երանելի են նրանք, որոնք ընթանում են Տիրոջ պատուիրաններով եւ շարագործների հետ համախոհ չեն լինում (հմտ. Սաղմ. Ա. 1-3, ՃԺԸ. 1): Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին յղումներ է կատարում նաեւ մեծ եւ փոքր մարգարէների գրքերին: Այստեղ յիշելով Նրեմիա մարգարէի խօսքերը՝ շեշտում է՝ օրհնեալ է այն մարդը, որն իր յոյսը Աստծու վրայ է դնում. Տիրոջը պէտք է փառաւորել ոչ միայն խօսքով, այլ նաեւ գործով, ոչ միայն հաւատով, այլ նաեւ սիրով ու խոնարհութեամբ: Այսու, Հայոց հայրապետը կարգադրում է ընթերցողին շուշանալ, չքնել՝ փակելով հոգու աչքերը մոլութեան նինջով, անձնասիրութեամբ կամ փառամոլութեամբ, այլ արթուն հոգով լսել եւ ընկալել աստուածային շնչով գրուած գրքերի խօսքերը, որոնք կօզնեն ճանաչել մեր Արարչին, բացայայտել Նրա կամքն ու ամենախնամ շնորհները: Քրիստոնեան արթուն մտքով ու ջերմեռանդ հաւատով պէտք է հետեւի Հին եւ Նոր կտակարանների աստուածաշունչ խօսքերին՝ Տիրոջ երանելի շնորհներին արժանանալու ականակալիքով ու սպասումով: Այս մտաւոր արթնութեան մասին է քարոզում նաեւ երանելի Խոսրով Անձեւացին իր «Գիրք որ կոչի մեկնութիւն աղօթից» աշխատութեան մէջ: Ըստ նրա՝ երբ միտքը ընդարմանում է մարմնական ցնորքներից,

⁷ Տե՛ս «Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսապետի յաւետարանագիրն Մատթէոս», գիրք կրկին, գիրք Ա., Վենետիկ, 1826, էջ 58:

չի կարողանում տեսնել Աստծու փառքի անշեշ լոյսը, որը լուսավորում է մարդու հոգին⁸։ Մատթեոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին, այս հատուածում իր տեսակէտներն ու վերլուծութիւնները առաւել հիմնաւոր եւ համոզիչ դարձնելու նպատակով, մէջ է բերում Ընդհանրական Եկեղեցու հայրերի՝ Յովհան Ոսկեբերանի, Կիւրեղ Երուսաղէմացու, Գրիգոր Աստուածաբանի երկերից հատուածներ։

Ուշագրաւ է յատկապէս Յիսուս Քրիստոսի մարգեղութեանը վերաբերող հատուածը (էջ 49)։ Այստեղ յստակ արտացոլուած են Մատթեոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցու քրիստոսաբանական հայեացքները։ Նա շատ պատկերաւոր է նկարագրում Յիսուս Քրիստոսի մարգեղութեան հրաշափառ խորհուրդը, ըստ որի՝ Աստծու Որդին՝ երկնքի ու երկրի Տէրը, իր աստուածային անսահման եւ սքանչելի մեծութեամբ, մարդասիրական ամենառատ գթութեամբ յանձն առաւ խոնարհուել ամէնքի փոխարէն՝ առնելով մեր մարդկային բնութիւնը եւ անշփոթ ու անխառն կերպով միաւորելով աստուածութեանը՝ ծնունդ երանելի Սուրբ Կոյսից (էջ 50)։ Աստծու Որդին հաճեցաւ կոչուել Մարդու Որդի, խանձարուրով պատուեց եւ անշուք մսուրում դրուեց, ընտրեց աղքատի խոնարհ ու վշտակիր կեանքը, որպէսզի մեզ ազատի հոգեւոր աղքատութեան տառապանքներից, քաւեց եւ մաքրեց մեր մեղքերը՝ փոխարէնը պարգեւելով անմահ կենդանութիւն (էջ 52)։

Մատթեոս Ա. Կոստանդնուպոլսեցին իր աշխատութեան մէջ բազմաթիւ քաղուածքներ, հատուածներ է վկայակոչում նաեւ Հայ Եկեղեցու Ժամագրքից եւ Շարականոցից։ Պրակ Ա.-ի Ե. գլխում նա աստուածաճանաչողութիւնը ներկայացնում է ոչ թէ իբրեւ մարդկային արժանիք կամ կարողութիւն, այլ բազմաթիւ օրինակներով շեշտում է, որ այն եւս տիրատուր շնորհ է՝ պարգեւուած Արարչից մեղանշական մարդուն։ Թէեւ շատերը հպարտանում են «քրիստոնեայ» կոչմամբ, սակայն այդպէս էլ չեն ճանաչում Աստծուն, քանզի նրանք տեսնելով՝ չեն տեսնում, լսելով՝ չեն լսում, քրիստոնէավայել առաքինի կեանքով չեն ապրում։ Հէնց նրանց մասին է մեր Տէր Յիսուս Քրիստոս ասում՝ «Ոչ ամենայն, որ ասէ ցիս Տէ՛ր, Տէ՛ր, մտցէ յարհայրսիւն երկնից, այլ՝ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ, որ յերկինսն է» (Մատթ. է. 21)։

Յաջորդ գլխում Հայոց հայրապետը խօսում է եղբայրասիրութեան եւ ազգասիրութեան մասին՝ դրանք համարելով ճշմարիտ հաւատքի նշաններ, քանզի հէնց ինքը՝ Տէրը, պատուիրեց՝ «...սիրիցե՛ք զմիմեանս. որպէս սիրեցի ես զձեզ, զի ես դուք սիրեալիք զմիմեանս» (Յովհ. ԺԳ. 34)։ Ահա, սա

⁸ Տէն ԽՈՍՐՈՎ ԱՆՁԵՒԱՅԻ, Գիրք որ կոչի մեկնութիւն աղօթից, Կ. Պօլիս, 1730, էջ 272։

էր Աստծու Որդու նոր պատուիրանը, որը պահելը, յիշելի, այնքան էլ դիւրին չէ: Իւրաքանչիւր քրիստոնեայ, սակայն պէտք է յիշի, որ եղբօր, ազգակցի ու հաւատակցի, եւ առհասարակ իր նմանի հանդէպ կատարեալ սէրն է արժանի դարձնում աստուածային շնորհներին ու ողորմածութեանը: Ուստի, հաւատը պէտք է զօրացնել «սիրոյ գործերով»: Մինչդեռ ատելութիւնը կոյր է, կոյր է նաեւ մարդն առանց սիրոյ: Մահն ատելութիւնից ու նախանձից «ծնուեց»⁹. Բանսարկուն նախանձի պատճառով մահը մտքեց աշխարհ, իսկ Կայէնը ատելութիւնից եւ նախանձից սպանեց եղբօրը: Եղբայրատեացը միայն անուանապէս է քրիստոնեայ, սակայն նախանձն ու չարութիւնն են նրա հոգում խմորուում՝ առաջնորդելով կորստեան: Իսկ եղբայրասէրը իրապէս ծառայում է Աստծու բարերար կամքին՝ արժանանալով Տիրոջ շնորհներին, որոնք բազմազան են: Ըստ Սուրբ Գրքի՝ աստուածային շնորհները բազմաբնոյթ են, որոնք բխում են միեւնոյն աղբիւրից: Թէեւ շնորհները տարբեր են, սակայն դրանք պարզեւոր Սուրբ Հոգին մէկն է:

Գրքի Բ. պրակում Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցիին անդրադառնում է Աստծու շնորհների սահմանմանը: Ըստ նրա՝ աստուածաբանները Աստծու շնորհը համառօտ սահմանել են իբրեւ «գերբնական պարգեւ Աստծուց, որն անվարձ տրուել է բանական արարածներին...» (էջ 81): Արարիչն ի սկզբանէ իր հայրական սիրով փառազարդեց մարդուն՝ նրան ստեղծելով իր պատկերով ու նմանութեամբ, պարգեւեց բանականութիւն, իմացականութիւն, անձնիշխանութիւն եւ ազատ կամք: Արարիչը նախածնողներին՝ Ադամին ու Եւային շնորհել էր անմահութիւն, սակայն անհնազանդութեան պատճառով վերջիններս զրկուեցին այդ պարգեւից: Այս հատուածում խօսուում է աստուածային բազմաբնոյթ շնորհների ու պարգեւների մասին. հեղինակն իր ասելիքը հիմնաւորում է սուրբգրային տեղիների յղումներով (էջ 81-91): Վկայակոչւում են նաեւ Սարգիս Շնորհալու խօսքերը⁹, ըստ որոնց՝ աստուածատուր շնորհը մարդկային առաքինութեան դիմաց տրուած յաղթանակ կամ պարգեւ չէ, ոչ էլ արդարութեան համար տրուած հատուցում, այլ Աստծու ողորմածութեան ու մարդասիրութեան դրսեւորում է, որի արդիւնքում մենք՝ մարդ արարածներս, արժանանում ենք երանութեան: Թերեւս առանձնակի ուշադրութեան են արժանի Ներսէս Լամբրոնացու «Մեկնութիւն սաղմօսաց» երկից քաղուածքները, քանզի սոյն բնագիրը դեռեւս հրատարակուած չէ:

⁹ Տե՛ս ՍԱՐԳԻՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ, Գիրք մեկնութեան եօթն թղթոցն Կաթողիկէից, էջ 192:

Այս պրակի Ա. գլխում ներկայացնում է Մկրտութեան սրբազան խորհուրդը եւ շեշտում դրա կարեւորութիւնն ու նշանակութիւնը: Ըստ այսմ՝ Մկրտութեան խորհրդի մաքրագործող ու սրբարար ներգործութեամբ հրաշափառ հոգեւոր ծնունդ է շնորհւում ապականուած բնութեանը. աւագանի ջրում մկրտուողը ազատում է մեղքերից, նորոգում երկնային կեանքի համար: Այս մասին էր քարոզում նաեւ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոս՝ «Ամէն, ամէն ասեմ քեզ, եթէ ոչ ոք ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յաւայութիւն Աստուծոյ: Զի ծնեալն ի մարմնոյ մարմին է, եւ ծնեալն ի Հոգւոյ հոգի է» (Յովհ. Գ. 5-6): Մկրտութիւնը քրիստոնէական առաջին խորհուրդն է, որով որդեգրւում, դառնում ենք Հայր Աստծու զաւակ, նմանակից՝ Յիսուս Քրիստոսին եւ հաղորդակից՝ Նրա շնորհներին: Հայոց հայրապետը մանրամասն ներկայացնում է Մկրտութեան խորհուրդը, խօսում արարողակարգի, դրա կարեւորութեան մասին: Բազմաթիւ հատուածներ են առկա եկեղեցական հայրերի՝ Յովհան Ոսկեբերանի, Գրիգոր Աստուածաբանի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, Սարգիս Շնորհալու, Ներսէս Լամբրոնացու, Ներսէս Շնորհալու երկասիրութիւններից, որտեղ խօսւում է Մկրտութեան խորհրդի մասին: Նշեալ հանգամանքը, անշուշտ, քննարկուող նիւթը առաւել արժէքաւոր ու հետաքրքիր է դարձնում, քանզի ընթերցողը միեւնոյն ժամանակ կարողանում է ծանօթանալ տարբեր հայրերի աստուածաբանական մտքերին, ուսուցումներին, վերլուծութիւններին: Մեկնւում է նաեւ Եկեղեցու՝ որպէս հոգեւոր համայնքի խորհուրդը:

Պահպանելով տրամաբանական յաջորդականութեան եւ բովանդակային փոխկապակցուածութեան սկզբունքը՝ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին իր գրքի յաջորդ գլուխներում խօսում է Դրոշմի սրբարար ներգործութեան, մարդուն տրուած բնական ու գերբնական շնորհների, Հաղորդութեան սրբազան խորհրդի մասին: Հաղորդութեան կենարար խորհուրդը հաստատեց Աստծու Որդին. Նա իր աշակերտներին սովորեցրեց՝ ինչպէս պէտք է հաղորդակից լինել Իր սուրբ մարմնին ու արեանը: Հայոց հայրապետ Սահակ Ա. Պարթեւը (387-439 թթ.) այս մասին ասում է. «Բան Հօր եւ Բահմայապետ ճշմարիտ. որ աշխարհակեցոյց զմարմին եւ զարիւնդ քո բաշխեցէր յառաքեալսն. այսօր հաղորդին հողեղէմս աստուածային խորհրդոյ»¹⁰: Իսկ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին գրում է. «...հաղորդ եւ կցորդ ենք լինում Նրա [Քրիստոսի] շաշարանքներին ու խաչելութեանը, որով եւ արժանանում ենք Նրա աստուածային փառքին...» (էջ 143):

¹⁰ «Շարակնոց», Վաղարշապատ, 1888, էջ 186:

Բ. պրակի Ը. գլխում խօսուում է եկեղեցական միւս խորհրդի՝ Ապաշխարութեան մասին: Ապաշխարութեան, անկեղծ զղջման անհրաժեշտութեան մասին քարոզում էր Յիսուս Քրիստոս. այս խորհուրդը եւս Նա է հաստատել: Գրքի այս հատուածում հանգամանօրէն խօսուում է իրական զղջման, ճշմարիտ խոստովանութեան, ապաշխարութեան ու մեղքերի թողութեան մասին: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին յղում է սուրբգրային այն հատուածներին, որոնք վերաբերում են ապաշխարութեանը. այդպիսի տեղիներ են առկայ ինչպէս Հին (մարգարէական, Ա. եւ Բ. Թագաւորաց գրքեր), այնպէս եւ Նոր Ուխտում: Օրինակ՝ «Եւ անօրէնն եթէ դարձցի յամենայն անօրէնութեանց իւրոց զօր արար, եւ պահիցէ զամենայն պատուիրանս իմ, եւ արասցէ արդարութիւն եւ ողորմութիւն, կելով կեցցէ, եւ մի՛ մեռանիցի» (Եզեկ. ԺԸ. 21-22):

Նոյն պրակի Թ. գլխում Հայոց հայրապետը ներկայացնում է Զեռնադրութեան խորհուրդը, հոգեւոր հովիւների պարտականութիւնները, սպասաւորութեան դժուարութիւններն ու քահանաների պատասխանատուութիւնը համայնքի անդամների համար:

Ժ. գլխում հանգամանօրէն խօսուում է Պսակի խորհրդի մասին: Հայոց հայրապետն այստեղ կիրառում է համեմատութեան մեթոդը: Ըստ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցու՝ Պսակի խորհուրդն օրինակն է սուրբ Փեսայի՝ Յիսուս Քրիստոսի եւ հարսնացած Եկեղեցու միութեան, ուստի ամուսնացեալները ցմահ անբաժանելի են: Եկեղեցին՝ իբրեւ անարատ հարս, կատարեալ երկիւղածութեամբ ու ամօթխածութեամբ մշտապէս հնազանդ է իր գեղազարդ երկնաւոր Փեսային:

ԺԱ. գլուխը վերաբերում է հիւանդների բժշկութեանը: Յիսուս ինքն էր պատուիրել իր աշակերտներին բժշկել հիւանդներին, հոգ տանել կարիքաւորների մասին:

Գրքի Գ. պրակը, կարծում ենք, խիստ արժէքաւոր ու արդիական է, քանզի ասելիք ունի նոր սերնդին, որը «նորաձեւութեան» մոլուցքով տարուած կամ գուցէ «ազատամիտ» եւ «առաջադէմ» երեւալու ախտով վարակուած՝ փորձում է կտրել սեփական տոհմածառը: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցու խօսքը սրտառուշ յորդոր է, քարոզ, խրատ, պատուիրան՝ ուղղուած իւրաքանչիւր հայորդու: Հայոց հայրապետը խօսում է հայ ազգի որոշակի պարտաւորութեան՝ որպէս Աստծուց նախասահմանուած առաքելութեան մասին: Եւ սա ամենեւին էլ մեծամտութիւն կամ անտեղի հպարտութիւն չէ, այլ ազգային դերն ու առաքելութիւնը սթափ գիտակցելու ազդու կոչ:

Յիշելով Իսրայելի (որպէս Աստծու ժողովուրդ) ընտրեալութեան մասին՝ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցին կարծում է, որ եթէ Իսրայէլացիները, իբրեւ ընտրեալ ազգ, պարտաւորուած են գոհութիւն մատուցել Աստծուն, ապա մենք՝ Հայկեան ցեղի զաւակներս, առաւել պարտաւոր ենք փառաբանել Նրան այն իւրայատուկ առանձնաշնորհների համար, որ աշխարհի սկզբից պարգեւել է մեզ: Եւ ահա, Հայոց հայրապետը թուարկում է այն բոլոր առանձնաշնորհները, որոնք մեզ պարգեւել է երկնային Հայրը. դրանք են՝ Հաբեթական օրհնեալ տոհմից սերելը, ոսկեղէնիկ մայրենի լեզու ունենալը, աշխարհում որպէս քրիստոնեայ մկրտուած առաջին ազգը լինելը, սրբազան Արարատ լեռ ունենալը, որտեղ հանգրուանեց Նոյեան տապանը եւ բազմաթիւ այլ առանձնաշնորհներ, որոնց Աստուած մեզ արժանացրել է: Ուստի, համաշխարհային պատմութեան մէջ նախասահմանուած որոշակի առաքելութիւն ունենալու յստակ գիտակցումով պէտք է առաջնորդուենք մենք՝ հայերս՝ ամուր կառչած մեր ազգային անփոխարինելի արժէքներին:

Առհասարակ այս գիրքը որոշակիօրէն տարբերում է իր բովանդակութեամբ, ձեւաչափով, լեզուական ու վերլուծական գործիքակազմով: Նշենք, որ Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցու բառապաշարը չափազանց գեղեցիկ է, հարուստ եւ արտայայտիչ: Նրա խօսքը խիստ պատկերաւոր է, համոզիչ, գեղարուեստական: Ակնյայտ է, որ գրքի բաժանումները կատարուած են որոշակի օրինաչափութեամբ եւ սկզբունքով. բոլոր պրակներն ու գլուխները բովանդակային առումով խիստ փոխկապակցուած են եւ ըստ էութեան լրացնում են միմեանց: Մատթէոս Ա. Կոստանդնուպօլսեցու այս աշխատութիւնն իրապէս էլ աստուածաբանական գիտելիքների մի զմայլելի հայելի է: Փոխադրողը՝ Լիլիթ Յակոբեանը, ըստ կարելւոյն պահպանել է հեղինակի լեզուաոճական առանձնատկութիւնները: Նրկի աշխարհաբար տարբերակում տրուած են համապատասխան ծանօթագրութիւնները, որն աւելի դիւրին է դարձնում ընթերցողի գործը: Յիրաւի, կատարուել է գնահատանքի արժանի աշխատանք, քանզի սոյն երկասիրութեան աշխարհաբար տարբերակը կարող է օգտակար լինել ինչպէս աստուածաբանական կամ հոգեւոր կրթութիւն ունեցողների, այնպէս եւ շարքային հաւատացեալների, առաւելապէս՝ գրաբար չիմացող ընթերցողի համար:

ԱՐՓԻՆԷ ԶԱՆԹԻԿԵԱՆ
ԱՍՏՂԻԿ ԶԱՆԹԻԿԵԱՆ